

БИОЗЕМЕДЕЛИЕТО И БЕЗОПАСНОСТТА НА ХРАНИТЕ

Миглена Душкова
Икономически университет - Варна

ORGANIC FARMING AND FOOD SAFETY

Miglena Dushkova
University of Economics - Varna

DOI: <https://doi.org/10.36997/ARA2021.270>

Резюме

Докладът разглежда политиката за безопасност на храните, прилагана в рамките на Европейския съюз. Специално внимание е обърнато на стратегията „От фермата до вилницата“, включваща всички участници в хранителната верига. В тази връзка са разгледани институциите, които осъществяват контрол на тази верига, и същевременно защитават потребителските интереси в областта на храните. Съществена роля за осигуряването на безопасни храни и устойчивото им потребление има биоземеделieto. В този контекст неговото значение се разглежда в две основни насоки. От една страна, като вид земеделие, което развива своите дейности с грижа към околната среда. От друга страна, като източник, осигуряващ биологично по-чиста и здравословна храна на потребителите.

Ключови думи: биоземеделие; безопасност на храните; Стратегия „От фермата до вилницата“; устойчиво потребление на храни; потребителски интереси в областта на храните; околна среда

JEL Класификация: M38

Abstract

The paper presents Food safety policy in European Union. Special attention is given to the „Farm to Fork“ Strategy, which includes all operators in the food value chain. Institutions that control this food chain and at the same time, they should protect consumer interests in the field of food safety, are considered. Organic farming has an important role in ensuring safe food and sustainable food consumption. In this context, significance of organic farming is considered in two main directions. On the one hand, as a type of agriculture that develops its activities with environment care. On the other hand, as a main way of providing organic and healthy food to consumers.

Keywords: organic farming; food safety; „From Farm to Fork“ Strategy; sustainable food consumption; consumer interests in the field of food safety; environment

JEL Classification: M38

Въведение

През последното десетилетие биоземеделieto устойчиво развива своите позиции като иновативен и изключително перспективен подсектор на аграрния сектор. Тази

устойчивост се обуславя от трайната глобализация в производството на храни, съчетаващо всички познати до този момент практики, които имат отношение към опазването на околната среда, постигането на високи стандарти за производство и предлагане на биологично по-чиста и здравословна храна на потребителите. Заедно с това се очертава нарастваща тенденция в потребителското търсене на хранителни продукти, произведени без използването на пестициди, добавки, оцветители и др. вредни вещества. Нараства, също така, вискателността и очакванията на потребителите към разнообразието от продукти, проследимостта, безопасността, хигиеничността и качеството на продуктите (Станимирова и др., 2013).

Проучване на „Евробарометър“ показва, че безопасността на храните, заедно с произходът, цената и вкусът са най-важните критерии за европейските потребители при избора на храна. Не е нисък и дялът на потребителите, които са променили своите потребителски навици, след като са открили информация за съществуващите рискове от потреблението на някои храни. Съвременните потребители отхвърлят масово произвежданите, генерични продукти и предпочитат продукти, позиционирани като автентични, натурални, с по-добро качество, с видимо добър статус (Петева, 2020). В отговор на това и производители, и търговци се опитват да предложат на потребителите биологични, екологични, натурални и други продукти с положителен ефект върху здравето на човека. Предлагането им в търговската мрежа е значително разпространено и такива продукти могат да бъдат открити не само в специализираните биомагазини, а също така и в супермаркети, хипермаркети, малки магазини и дори в бензиностанции. Потребителите могат да намерят сравнително бързо и лесно биологични продукти, но могат да срещнат и продукти, които по външен вид, етикетиране, представяне и реклама „имат претенции“ да са биопродукти, без да отговарят по състав, свойства и характеристики на изискванията за биологично производство съгласно Регламент (ЕС) 2018/848. Това може да доведе до заблуждаване на потребителите и спад в доверието им по отношение на продуктите, обозначени като биопродукти; нарушаване интересите на потребителите в областта на храните; създаване на условия за нелоялна търговска практика; демотивиране на потенциалните земеделски производители да регистрират и развиват нови биологични стопанства и др. Всичко това е в ущърб не само на потребителските интересите, а също така засяга бизнес интересите на производители и търговци на храни. Това налага необходимостта от осигуряването на условия за прилагане на ефективна политика в областта на храните. За тази цел Европейският съюз е разработил мащабно законодателство за безопасност на храните.

1. Политика за безопасност на храните

Политиката за безопасност на храните, в рамките на Европейския съюз, е насочена към постигане на възможно най-сигурното ниво на *защита на човешкото здраве и защита на потребителските интереси в областта на храните*. Освен това тази политика има за цел да насърчава *безпроблемното функциониране на европейския вътрешен пазар*. Постигането на тези глобални цели се осигурява от установените в ЕС стандарти и тяхното изпълнение в следните четири области на защита:

– *Осигуряване на висока хигиена на фуражите и храните*. Политиката по безопасност на храните в тази насока изисква всички предприятия от хранителната промишленост – от фермите до заведенията за хранене, включително предприятията, които внасят хранителни продукти в ЕС, да спазват законодателството на ЕС в областта на храните.

– *Здраве на животните*. Тази защита включва осъществяване на санитарен контрол и мерки за домашните любимци, селскостопанските животни и дивата флора и фауна, а също наблюдение и контрол на болестите и проследяване на движението на всички селскостопански животни.

– *Здраве на растенията*. Защитата на растенията се осигурява чрез откриването и ликвидирането на вредители по растенията на ранен етап, предотвратяване на разпространението им и гарантиране наличието на здрави семена.

– *Предотвратяване замърсяването на храните от външни вещества*. Политиката по безопасност на храните в тази област е свързана с извършване на мониторинг, за да се предотврати попадането на замърсители в храните и фуражите. За местните и вносните хранителни и фуражни продукти се прилагат максимално допустими норми.

С цел да се гарантира високо равнище на безопасност на храните е разработена Стратегията “От фермата до вилцата” („From farm to fork“ – F2F). Тя обхваща всички етапи в хранителната верига от производството (включително производство на фуражи, здраве на растенията и животните, хуманно отношение към животните, първично производство, преработка на храни, съхранение, транспорт, продажба на дребно, внос и износ) до консумацията на храните. Стратегията се реализира чрез интегриран подход, обхващаш отговорностите на производителите на храни и фуражи, и институциите, които имат компетенции в осигуряването на безопасност на храните и устойчивото им производство. Освен гаранции за безопасността на храните, стратегията има за цел да

възстанови и повиши доверието на потребителите в качеството на храната.

Стратегията “От фермата до вилцата” – стратегия за устойчива храна, намира място в Европейската зелена сделка (Green Deal), в която са заложили различни политики на ЕС, водещи до трансформация на икономиката на Съюза и устойчивото му развитие в бъдеще. В плана са заложили въвеждане на нови закони за кръговата икономика, намаляване на потреблението на сградите, биоразнообразието, земеделието, иновациите и др. В контекста на Зеления пакт стратегията се разглежда като възможност за създаване на справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система. Това придава още по-голяма значимост на стратегията в борбата с глобалните проблеми като изменението на климата, последиците от въглеродния отпечатък, защита на околната среда и опазване на биологичното разнообразие. В тази връзка се подчертава необходимостта от използването на устойчиви практики и по-конкретно развитие на биологичното земеделие, агроекологията, агролесовъдството и по-строги стандарти за хуманно отношение към животните. Стратегията, също така, има за цел да стимулира устойчивото потребление на храни и да насърчава финансово достъпни и здравословни храни за потребителите. Друг изключително важен аспект на стратегията е задълбочаването на връзката ѝ с кръговата икономика, като се предвижда предприемането на допълнителни действия в областта на транспорта, съхранението, опаковането и разхищението на храните.

Реализирането на посочените политики в областта на хранителната безопасност, както и ефективното прилагане на стратегията, следва да се осъществява при пълно взаимодействие между всички участници в производството, предлагането, потреблението и контрола на храните. Потребителите имат ключова роля за осигуряването на обратна връзка с производители, търговци и най-вече с институциите в случаи на нарушени потребителски права в областта на храните.

2. Институции, работещи в областта на безопасността на храните

Институциите, работещи в областта на хранителната безопасност имат за основна цел да осигурят защита на потребителите от рискове, произтичащи от нарушения по цялата хранителна верига. Работата на тези институции, също така, е свързана с осигуряването на правила и условия за ефективно протичане на всички процеси в хранителната верига, включително защита на коректните икономически оператори, участващи в тази верига. Документи, създаващи основата на законодателството за храните в ЕС са Регламент (ЕО) № 178/2002 и Регламент (ЕО) № 882/2004. Тези

регламенти налагат стриктни процедури за производство, етикетиране и маркетинг в областта на храните, както и удостоверяване на зърнените продукти и особено на тези, които съдържат генетично модифицирани съставки.

Европейската агенция за безопасност на храните (EFSA) е основният орган, работещ в областта на хранителната безопасност, който „предоставя научни съвети и оказва научна и техническа помощ за законодателството и политиката на Общността във всички сфери, които пряко или косвено засягат безопасността на храните и фуражите. Органът предоставя независима информация по всички въпроси в тези сфери и обмена свързана с риска информация“ (Регламент (ЕО) № 178/2002).

Европейската агенция за безопасност на храните активно подпомага изработването на законодателство в областта на хранителната безопасност, като има компетенции в следните няколко области: безопасност на храните и фуражите; хранене; здраве и хуманно отношение към животните; защита на растенията; здраве на растенията. Европейската агенция за безопасност на храните разработва оценки за риска от въздействието на хранителната верига върху околната среда и биологичното разнообразие на растенията и животните.

В пряк контакт и постоянно сътрудничество с Европейската агенция за безопасност на храните са и други агенции на ЕС, работещи в областта на здравето и безопасността на хората, животните и околната среда. Такива агенции са: Европейската агенция по лекарствата (EMA); Европейската агенция по химикали (ECHA); Европейският център за профилактика и контрол върху заболяванията (ECDC); Европейската агенция за околна среда (EAOC).

Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ) също е в перманентен контакт с Европейската агенция за безопасност на храните, както и с всички останали структури на ЕС, работещи в тази област. Тя осъществява контрол по цялата хранителна верига – от фермата до вилицата, и участва в разработването и създаването на стандарти, които целят повишаване на качеството на продукти като хляб и хлебни изделия, мляко, млечни и месни продукти, както и на други традиционни български храни (babh.government.bg).

Системата за бързо предупреждение за храни и фуражи (RASFF) се управлява от Европейската комисия и включва държавите членки, Комисията и Европейския орган за безопасност на храните. Работата на RASFF осигурява пълно взаимодействие между контролните органи, чрез обмен на информация, при заплахи за здравето на човека, животните и околната среда, произлизащи от храни или фуражи. Тази система позволява

държавите членки и Европейската комисия бързо и ефективно да обменят информация по тези проблемни въпроси, и да съгласуват мерките, които предприемат срещу предотвратяване на рискове за потребителите от опасни хранителни продукти. Всяка държава членка, при установяване на опасни продукти разпространени на нейна територия или спрени на граничен пункт, е длъжна в рамките на 48 часа да уведоми Европейската комисия, която от своя страна разпространява информацията в срок до 24 часа от получаването им до всички членове на системата.

В България е въведена Система за бързо предупреждение за храни и фуражи. Функциите на националното звено се изпълняват от Дирекция „*Политики по агрохранителната верига*“ в Министерството на земеделието, храните и горите (МЗХГ), което също разработва дългосрочни политики и стратегии, насочени към опазване на околната среда, производство на безопасни храни, опазване здравето на животните и растенията, подпомагане дейността на земеделските производители и др. Освен МЗХГ в структурата на системата за бързо предупреждение, са включени Българската агенция по безопасност на храните; Национален център по радиобиология и радиационна защита (НЦРРЗ) и Национален център за опазване на общественото здраве (НЦООЗ).

Хранителна и ветеринарна служба на ЕС (FVO) е институция, която осъществява инспекции по места (в отделните ферми). В по-глобален аспект, ветеринарната служба изпълнява и други задачи: проверява дали държавите членки и другите страни разполагат с необходимите механизми за контрол на производителите и прилагане на европейските стандарти за безопасност; оценява как се спазват регламентите на ЕС в рамките на ЕС и в страни извън ЕС, които изнасят храни за ЕС; осигурява информация за резултатите от одитите и инспекциите; допринася за разработването и прилагането на ефективни системи за контрол в секторите за безопасност на храните, здравеопазване и хуманно отношение към животните и здравето на растенията и др.

Освен посочените институции, роля в изготвянето и моделирането на политиката за безопасност на храните имат и други институции, въпреки че основната им дейност не е свързана с контрол на хранителната верига. Всички тези институции, взаимодействат помежду си в посока осигуряване на по-висока икономическа конкурентоспособност на вътрешния пазар и отчитане на обществените потребности, като например необходимостта от устойчивост по отношение на околната среда, устойчивост на потреблението, както и необходимостта от максимална защита на потребителите във всичките ѝ аспекти.

3. Значение на биоземеделieto за безопасността на храните

Интересът към здравословните храни нараства колосално, а въпросите, свързани с тяхното потребление разширяват своя обхват – от това какво съдържа тази храна и как влияе върху здравето и външния вид на хората до последиците от потреблението ѝ върху околната среда. В този смисъл нараства необходимостта от устойчиво производство на храни, които са с висок стандарт за качество, притежават гаранции за безопасност и са произведени с грижа към околната среда. От тази гледна точка, може да се коментира ролята на биоземеделieto като сектор, който осигурява по-здравословна и безопасна храна на потребителите, и следователно е в полза на потребителските интереси. От друга страна, биоземеделieto съдейства за интегриране на изискванията за опазване на околната среда и последиците от производството на храна. По тези и други причини, през последните години се наблюдава непрекъснат ръст в развитието на биоземеделieto. Следва да се подчертае, че за разлика от останалите земеделски сектори, биоземеделieto расте не в проценти, а в пъти (Блажева, 2014). По данни на МЗХГ към края на 2018 г. в България, броят на биологичните оператори е нараснал 20 пъти спрямо 2008 г., а сертифицираните площи за отглеждане на биологични култури са се увеличили над 7 пъти през последните години. В световен мащаб пазарът на биопродукти бележи ръст от 10-15% на годишна база и нараства почти 4 пъти за последните 15 години (Дончева & Стоянов, 2017). Това показва, че биоземеделieto е изключително перспективен сектор, притежава огромен потенциал за развитие и ефективно може да се използва за постигане на различни цели – икономически, социални, екологични и др.

В контекста на разглежданата проблематика, относно безопасността на храните, значението на биоземеделieto може да се коментира в следните насоки:

Социално значение. Биоземеделieto има отношение към глобалните цели на политиката на ЕС за безопасността на храните чрез производството на биологично почиста и здравословна храна. Осен това биоземеделieto предоставя разнообразна, качествена и по-безопасна храна на потребителите; разширява потребителския избор в областта на храните; оказва влияние върху потребителските навици във връзка с потреблението на храните и др. В по-широк смисъл развитието на биоземеделieto стимулира потребителите към проучване на разнообразни теми, свързани с човешкото здраве и други въпроси, като например ползите от здравословната храна; ефекти от спазването на хранителни режими, включително възможностите за предотвратяване на проблеми със затлъстяване и борба с някои заболявания като диабет и хипертония; ползи от включването на хиперлокална храна в хранителните режими; устойчивото

потребление на храните; необходимостта от намаляване на отрицателното въздействие на консуматорството върху околната среда и др. Следователно може да се приеме, че биоземеделието има социално значение, като стимулира потребителите и обществото като цяло към по-здравословен и устойчив начин на живот.

Екологично значение. Основен компонент на устойчивото и конкурентното земеделие е неговата екологична съвместимост с критериите за опазване на околната среда (Петрова & Костадинова, 2017). Постепенно земеделските производители излизат на челно място в борбата с изменението на климата. В контекста на осигуряване на качествени и безвредни храни и устойчивото използване на ресурсите, на земеделските производители се вменява отговорността да произвеждат като опазват околната среда, да внедряват екологични технологии и в същото време да увеличават конкурентоспособността си (Киречев, 2017). В тази връзка нарастваща е ролята на биоземеделието, което чрез спецификата и прецизността на дейностите в отглеждането на биокултури, съдейства за постигане на положителни ефекти с екологично значение като: дългосрочно запазване на почвеното плодородие; защита на растенията и здраве на растенията; опазване на природните условия; запазване на биологичното равновесие; осигуряване на по-голямо биологично разнообразие; оползотворяване на отпадната биомаса; осигуряване на по-висока степен на взаимодействие с кръговата икономика и др. Нарастващото екологично значение на биоземеделието се подчертава и от предстоящите промени, заложи в Зелената сделка. Предвижда се увеличаване на площта на биологичното земеделие, както и въвеждането на иновативни техники за подобряване устойчивостта на цялата продоволствена система.

Следва да се отбележи, че посочените две насоки – социални и екологични ползи не изчерпват потенциала на биоземеделието от гледна точка на неговото значение. Този сектор има съществена роля за постигането на по-висока ефективност и конкурентоспособност на вътрешния и външния пазар на храни, съдейства за утвърждаване на международните позиции на дадена страна в производството на биопродукти и др. Освен това биоземеделието стимулира предприемачеството и се утвърждава сред младите предприемачи като един от предпочитаните сектори за стартиране на собствен бизнес.

В заключение може да се обобщи, че темата за безопасността на храните е изключително актуална и значима. Безопасността на храните е сред най-важните критерии за европейските потребители при избора на храна. В рамките на Европейския съюз се провежда активна политика за безопасност на храните. В пряка връзка с тази

политика е стратегията “От фермата до виллицата”. Стратегията обхваща всички етапи в хранителната верига от производството до консумацията на храните и има за цел да осигури справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система. Ключова роля за осъществяването на контрол върху функционирането на хранителната верига, както и за защита на потребителските интереси в областта на храните, имат институциите, свързани с безопасността на храните. Всичко това се осъществява в условията на нарастваща необходимост от производството на устойчиви храни. В тази връзка важна роля има биоземеделieto като сектор, който от една страна, осигурява биологично по-чиста, здравословна и безопасна храна на потребителите, а от друга страна, съдейства за опазване на околната среда и решаването на др. екологични проблеми.

Използвана литература:

1. Блажева, В. (2014). Производство и реализация на конвенционална и биологична селскостопанска продукция. Свищов: Акад. изд. Ценов.
2. Дончева, Д., К. Стоянов (2017). Локалното потребление като фактор за развитие на производствения потенциал на българското биологично пчеларство. //Сборник с доклади от научно-практическа конференция: Агробизнесът и селските райони – икономика, иновации и растеж. Варна: Наука и икономика, Икономически университет – Варна, с. 146-154.
3. Киречев, Д. (2017). Развитие на „зеления“ елемент на Общата селскостопанска политика – предизвикателства и възможности. //Сборник с доклади от научно-практическа конференция: Агробизнесът и селските райони – икономика, иновации и растеж. Варна: Наука и икономика, Икономически университет – Варна, с. 243-265.
4. Петева, В. (2020). Потребителското поведение в непредвидимото бъдеще – диалектика и предизвикателства. //Сборник с доклади от юбилейната международна научна конференция: Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействия в дигиталната епоха. Варна: Издателство „Наука и икономика“, Икономически университет – Варна, с. 198-210.
5. Петрова, Н., Н. Костадинова. Конкурентни предимства на българския аграрен сектор. //Сборник с доклади от научно-практическа конференция: Агробизнесът и селските райони – икономика, иновации и растеж. Варна: Наука и икономика, Икономически университет – Варна, с. 43-50.

6. Станимирова, М. и др. (2013). Аграрен маркетинг. Варна: Наука и икономика, Икономически университет – Варна.
7. Special Eurobarometer Wave EB91.3 (2019). [Online]. Available at: https://www.efsa.europa.eu/sites/default/files/corporate_publications/files/Eurobarometer_2019_Food-safety-in-the-EU_Full-report.pdf (достъпен 08.10.2020)
8. <http://www.babh.government.bg> (достъпен 01.11.2020)
9. https://europa.eu/european-union/topics/food-safety_bg (достъпен 27.10.2020)
10. https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/efsa_bg (достъпен 25.10.2020)
11. https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/politiki-i-strategii/nacionalen-plan_za_razvitie_na_bioproizvodstvoto/(достъпен 01.11.2020)

Информация за контакт с автора:

Гл. ас. д-р Миглена Душкова

Икономически университет - Варна

e-mail: megi.dushkova@ue-varna.bg